

ÇEVİRİBİLİM, ÇEVİRİ KURAMI VE SÖZDEÇEVİRİLER

Işın Bengi

1. Giriş

Çeviri tarihine bir göz attığımızda, çevirinin bireylerarası/toplumlararası iletişimde, ekinlerarası etkileşimde hep ön planda yer almış olduğunu görüyoruz. Bu denli önemli olan bir konu doğal olarak yapımızca uygulamayla sınırlı kalmamıştır. Aksine, bu uygulamalar üzerine çok söz söylenmiş, çok şey yazılmıştır. Başka bir deyişle, yapılan çevirilere koşut olarak ilerleyen bir çeviri üst söylemi oluşmuştur. Çevirinin ne olduğu; kime çevirmen denilebileceği çeviride eşdeğerliğin nasıl sağlanacağı, daha doğrusu çeviride eşdeğerliğin sağlanıp sağlanamayacağı, gibi çevirinin temel boyutlarını oluşturan kavramları yüzyıllarboyu tartışılmıştır. Ancak, bu tartışmalar her ne kadar sorunları etraflı olarak betimlemede yararlı olmuş ise de, neticede çoğu kez sorunlu görülen konuların ve/ya çeviri olgularının konu dışı bırakılmasıyla neticelenmiştir. Aslında çeviri olmadığı halde, okura çeviri olarak sunulan **sözdeçeviriler** de bu bağlamda ele alınabilir.

İçinde bulunduğumuz yıllarda ise çeviri tarihinde ilk kez köklü değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişikliklerin temelini çeviri üst söylemi düzleminde ele alabileceğimiz çeviri kuramındaki bazı değişiklikler oluşturmaktadır. Kısaca, eski ve kısmi kuramlar sınırlı ve doğası gereği kuralcı olan kaynak odaklı yaklaşımı benimsedikleri halde, yeni kuram kapsayıcı ve doğası gereği betimleyici olan erek odaklı yaklaşımı benimsemiştir ¹. Böylelikle kuram, eski ve kısmi kuramların kuralcı ve kaynak odaklı yaklaşım sonucu sahip çıkmadığı çeviri olgularının tümüne sahip çıkmış ve okur/çevirmen/ veya eleştirmen tarafından çeviri olduğu öne sürülen metin (metin bütünceleri) üzerinde yapılacak betimleyici çalışmalarda elde edilen sonuçların çeviri kuramını güçlendireceği, çeviri kuramının sınırlarını genişleteceği inancıyla, yani kapsayıcı bir ruhla hareket etmeye başlamıştır. İşte bu geçiş sayesinde ki (başka şeylerin yanı sıra) uygulamayla sınırlı olmadığı halde yüzyıllar boyu sadece Çeviri olarak adlandırılmış olan bu bilimdalı **Çeviribilim** kişiliğine kavuşmuştur.

Bu yazıda yeni kuramın sağladığı olanaklardan yararlanarak uç noktada bir örnek üzerinde betimleyici bir çalışma yapacağız. Söz konusu metin bir **sözdeçeviri** örneği. Yani, yazarın çeviri olarak okuruna sunduğu metin aslında çeviri değil çeviri iddiasıyla yazılmış bir özgün yapıt.

Bu metin gerçek bir çeviri olmuş olsaydı, üzerinde yapılacak betimleyici bir çalışma kuşkusuz çevirmenin benimsediği çeviri normlarını yansıtacak ve bulgular kuram çerçevesinde incelenebilecekti. Ama bu metin gerçek bir çeviri değil, bir sözdeçeviri. Böyle bir metin üzerinde yapılacak çalışmanın çeviribilime yarar sağlayıp sağlayamayacağı sorgulanabilir. Bence sağlayacaktır. Çünkü böyle bir metnin üretilmesinde yazar, kendi normlarının yanı sıra, hatta daha yoğun olarak, metnin üretildiği dönemde geçerli olan ve saygın olarak kabul edilen çeviri normlarına sığınacak ve metnin çeviri olmadığı için anlaşılmasını için bu normları

metinde toplu bir şekilde yansıtacaktır.

İncelemede şöyle bir yol izlenecektir: I) aslında çeviri olmayan bu sözdeçeviri metnin oluşmasına neden olan ve çeviribilimde süreç öncesi normları³ olarak adlandırabileceğimiz, çeviriden önce alınan kararları saptamak; ii) çeviribilimde süreç normları⁴ olarak adlandırabileceğimiz, çevirmenin çeviri süreci sırasında aldığı kararları, metiniçi dil verileri ve bu verilerin dağılımını esas alarak saptamak. Süreç öncesi normlarını belirleyebilmek için gerekli olduğu oranda çevirmenle yapılan söyleşiler, metnin değişik baskılarıyla ilgili bilgilere gibi metindışı kaynaklara başvuracağım. Süreç normlarını betimleyebilmek için ise sözdeçeviri metnin kendisini kullanacağım ve metinbirim⁵ ağırlıklı bir çalışma yapacağım. Bu kısımda yapacağım inceleme için kitabın 12. baskısı esas alınacaktır.

Yer sınırlı olduğu için ne incelememe esas aldığım metinbirim düzgüleri, ne de düzgüler altında incelenen örgüler, ne de değişik örgü altbaşlıkları altında verilen örnekler tüketicidir. Çarpıcı olduğu düşünölen örnekler seçilmiştir. Sözkonusu örnekler birden birden fazla yerde geçmiş olsalar bile sadece tek bir sayfaya gönderme yapılmıştır.

Bu çalışmada sözdeçeviri metnin yazarına "çevirmen ya da sözdeçevirmen" ve sözdeçeviri metnine de "çeviri (metin) ya da sözdeçeviri" denilmektedir.

2. Bir Sözdeçeviri Örneği: Genç Kızlar

2.1. Süreç öncesi normları

Genç Kızlar kitap olarak⁶ 1950 yılında erek yazın dizgesine řu şekilde sunulmuştur:

Vincent Ewing

G E N Ç K I Z L A R

Çeviren

Nihal Yeğinobalı

Türkiye Yayınevi

Yukarıda göröldüğu gibi, kitabın iç kapak sayfasında Vincent Ewing yazar ve Nihal Yeğinobalı da çevirmen olarak tanıtılmıştır. Ayrıca bu baskıda Vincent Ewing'i tanıtıcı bir yazı ve hatta yazarın bir portresi⁷ bulunmaktadır. Bu yazıya göre Vincent Ewing 1905 New York doğumlu, iyi bir aileden gelen, eğitimini Avrupa'nın ileri gelen üniversitelerinde tamamlamış çağdaş bir yazardır. Yazıda *Genç Kızlar* romanının yazarın yegane romanı olduğu da belirtilmiştir. Bütün bu bilgilerin yanısıra, sözdeçevirinin sözde aslına da değinilmiş ve kaynak metnin özgün başlığının *The Curtain Sweeps Down* "Perde İniyor" olduğu söylenmiştir.

Yayımlandığu günden itibaren geniş bir okur kitlesi bulan bu yapıtın 16ncı

baskısı içinde bulunduğumuz 1989 yılında yapılmıştır. Bu son baskıdan önce sözkonusu yapıtın aslında çeviri olmayıp özgün bir çalışma olduğu kitabın iç kapak sayfasında çevirmen olarak tanıtıldığı halde aslında kitabın yazarı olan Nihal Yeğinobalı tarafından açıklanmıştır⁸. Yeğinobalı bu konuda şunları söylemiştir:

18 yaşında, daha kolejden diplomamı almadan İngilizceden çeviri yapmaya başladım. ... Bu sırada Türkiye Yayınevinde çalışıyordum. Yayınevine bir roman yazmak istediğimi söyledim. Onlar da bana "Sen daha küçüksün, büyü ondan sonra yazarsın" dediler.

Bu arada Manisa'da amcamın yanına tatile gitmiştim, yayınevinden acele bir tercüme istediler benden. Editörüm Sezai Solelli ile konuştum ve kabul ettim. Aslında biraz kendi kendim editörüydüm. Yabancı kitapları bulur, seçer, istediğimi çevirirdim. Türkçe isimler bulur, kitabın reklamlarını hazırlardım. ... Manisa'dan yayınevine mektup yazıp, "Burada amcamın evinde eskiden kalma dergiler var. İçlerinde heyecanlı ve değişik bir tefrika buldum, ben size tercüme edip yollarım" dedim. O sıralar 20-21 yaşlarındaydım. ... Başladım yazmaya, çünkü çok acele istiyorlar. İstedğim fırsat da elime geçmiş, çünkü kendi romanımı yazmak istiyorum. (Ersoy, 1988)

Bu sözler bize 50'li yıllarda yayınevi açısından özgün yapıt ve çeviri yapıt üretiminde etkin bazı görüşleri yansıtmaktadır. Genç bir hanımın çeviri için belirlediği metinler ve çeviride uyguladığı yöntem yayınevi tarafından doğrudan kabul edildiği halde, aynı kişi özgün metin üretimi için genç bulunabilmektedir.

Yeğinobalı kendi yazdığı romanların da çevirileri gibi okunabileceğini göstermek için bu yola başvurmuştur. Okura çeviri olarak sunduğu bu kitap gerçekten de okur tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Buna rağmen Yeğinobalı romanın sözdeyazar Vincent Ewing'den çeviri değil de kendi özgün çalışması olduğunu açıklayamamıştır. Gerçeği yayınevi ve okura açıklayamamasını Yeğinobalı şöyle dile getirmektedir:

... o döneme göre açık saçık sahneler yazmıştım. Hele Vincent Ewing perdesinin arkasına saklanınca "Nasil olsa ben yazmıyorum" deyip o döneme göre epey erotik sahneler koymuştum. Yayınevi editörleri aralarında konuşurlar ve "Nihal bu sahneleri nasıl çevirebildi? Acaba neler olup bittiğini anlıyor muydu?" derlermiş. Ben bunları duyunca biraz korktum. İtiraf edemedim. Onlara gidip "Bunları çevirmedim, kendim yazdım" desem beni ayıplayacaklar gibi geldi ve susmayı tercih ettim. (Ersoy, 1988)

Bu sözler bize toplum/yayınevi/yazar-çevirmen etkileşiminden yayınevinin, toplumda kabul edilen normların bir yansıması olarak, yazar/çevirmen'e getirdiği kısıtlamayı göstermektedir. Genç bir hanımın konusu bir ölçüde cinsellik olan bir romanı yazabileceği bir yana, çevirebileceği bile düşünülememektedir. Toplumsal, ekinse bir gerçeğin göstergesi olan bu durum Yeğinobalı'nın 40 yıl boyunca

sözdeyazar Vincent Ewing'in arkasına sığınmasına neden olmuştur.

Yeğınobalı'nın süreç öncesi normlarına kısaca bakacak olursak bu normların doğrudan olmasa bile dolaylı olarak toplum ve yayınevi tarafından belirlendiğini görürüz. Yazarın sözdeçeviri yoluna başvurması, öncelikle yapıtının yayınlanmasını gerçekleştirmek içindir. En az bunun kadar önemli olan bir başka neden de yapıtına erek yazın dizgesi içinde saygın bir yer sağlamaktır. Bunun için Yeğınobalı kendisiyle yapıtı arasına özellikle Amerikalı ve hatta özellikle bir erkeğın adını kullanarak belli bir mesafe koymuştur. Ayrıca, 50'li yıllarda Amerikan normlarının erek dizgedeki tırmanış halinde olan saygın konumu gözönüne alındığı, Yeğınobalı'nın yazarıyla, ortamıyla neden İngilizce konuşulan bir başka ortamı değil de Amerikan ortamını seçtiğı daha da anlam kazanır.

2.2. Süreç Normları

Kapağında yazarı yabancı olarak tanıtan ve çevirmenin adı da yazılı olan bu metinde, okura metnin gerçekten de çeviri olduğunu düşündüren pek çok öğe vardır. Bu öğeler, aslında çeviri olmayan bir metnin çeviri olarak alınmasındaki işlevlerinden ötürü **metinbirim düzgüleri** olarak ele alınabilir. İncelememi bu bağlamda **kayıt düzgüsü, sözcükbirim düzgüsü, sözdizimi düzgüsü ve anlambirim düzgüsünde** sürdüreceğim.

2.2.1. Kayıt düzgüsü (Register Code)

Kayıt düzgüsü başlığı altında *Genç Kızlar* romanındaki bazı karakterlerin metin içindeki yerlerini belirlememize yarayacak dil örgülerini inceleyeceğim⁹. Özel isimler ve hitap (ünvan) sözcükleri örgüsü metnin kayıt düzgüsünü oluşturan iki önemli örgü.

2.2.1.1. Özel İsimler

2.2.1.1.1. Kişi isimleri

Gabriel Samson	s.7	Angela	s.23
Mariana Dunne	s.34	Lionel Sherwood	s.29
Hindley-Bell	s.16	Priscilla Smith	s.163
Charles Lake	s.14	Shelly Trilby	s.38
Christie Agar	s.16	Shirley	s.43
Marie Aldrich	s.16	Lelia Baker	s.162
Lolla Allen	s.16	Madelene	s.164
Elizabeth Billow	s.17	Ingrid	s.165
Barbara Jilly	s.17	Barbara	s.166
Nadine Jade	s.17	Irene	s.167
Beatrice Karova	s.17	Sam Prost	s. 190
Felicity	s.19		

Listede görüldüğü gibi, çevirmen sözdeçeviride Batı kaynaklı isimler kullanmış ve bu isimleri özgün yazım dizgesindeki yazılış şekilleriyle bırakmıştır.

2.2.1.1.2. Yer isimleri

Ludlow Sahne Akademisi	s. 7
Virginia	s. 19
Metropoliten Operası	s. 35
New York	s. 136
Broadway	s. 35

Kişi isimlerinde olduğu gibi yer isimlerinde de çevirmen Batı kaynaklı isimler kullanmıştır. Kitabın geçtiği okulun adı olan /Ludlow Sahne Akdemisi/ adını sahibesi /Mrs. Ludlow/ dan (Bkz.2.2.1.2.) almaktadır. Metnin tamamında etkin öze isim örgüsü doğrultusunda (Bkz.2.2.1.1.1)okulun adı da kaynak dilde olması gerektiği şekilde yazılmıştır. /Sahne Akademisi/ ifadesi ise görüldüğü gibi Türkçe olarak yazılmıştır. Ancak, bu ifade yerine erek dizgede, sözgelimi, 'Tiyatro Okulu', 'Konservatuar' gibi ifadeler kullanılabilcekken, /Sahne Akademisi/ ifadesinin kullanılması okuyucuya yine doğrudan kaynak metne, kaynak dizgeye götürmektedir. /Metropoliten Operası/ başlığı yine bu bağlamda incelenebilir. /Virginia/, /New York/, /Broadway/ gibi diğer yer isimleri de kaynak dilde yazıldığı şekilde yazılmıştır.

2.2.1.2. Hitap (ünvan) Sözcükleri

Mr. Samson	s. 8
Mrs. Ludlow	s. 8
Miss Smith	s. 9
Mr. Sherwood	s. 30
Miss Dunn	s. 193
Miss Karova	s. 193
Senyor Nikola	s. 23
Mr. Pulper	s. 120
Mr. Lake	s. 15
Matmazel Angela	s. 24
Madam	s. 8

Çevirmen, metinde geçen kişi adlarını yine Batı dizgesinden doğrudan alınan hitap sözleri (ve kısaltmalarıyla) birlikte kullanmaktadır, /Mr. Sampson/, /Mrs. Ludlow/, /Miss Bee/ gibi. Bu sözcükler ve kısaltmalar romandaki olayların geçtiği Amerika'da sözdeçeviri metinde yazıldıkları gibi kullanılmaktadırlar. Okulun bale öğretmeni /Senyor Nikola/ ve piyanist /Matmazel Angela/ Amerikalı olmadıkları için onlara geldikleri toplumda hitap edildiği şekilde hitap edilmektedir. Ayrıca, okulun sahibi olan /Mrs. Ludlow/a doğrudan hitap edilirken çok sık olarak /Madam/ denilmektedir. Başka bir deyişle, metindeki hitap sözcükleri hiçbir şekilde yerleştirilmemiştir. Tamamı kaynak dizge dil birimlerinden doğmuştur.

Kısaca özetleyecek olursak, metindeki hitap sözcükleri örgüsünün tamamen kaynak odaklı bir yaklaşımla oluşturulduğunu söyleyebiliriz.

2.2.2 Sözcükbirim Düzgüsü

Bu başlık altında, sözdeçeviri metinde gönderme yapılan metin dışı gerçek veya kurmaca dünyadan alınan kişi ve yapıt adları örgüsünü ¹⁰, sözcük veya sözcük kümelerinden oluşan bazı deyişleri inceleyeceğim.

2.2.2.1. Metindışı kişi ve yapıt adları

Shakespeare	s. 11
Baküs	s. 13
Beatrice	s. 17
Wordsworth	s. 65
Madam Bovary	s. 31
Elektra	s. 34
Anna Karanina	s. 34
Heda Gabler	s. 34
Yunan paralarının üzerindeki kabartma	s. 166
Ünlü Stage Door- Sahne Kapısı oyunu	s. 36

Yukarıdaki listeden anlaşılacağı gibi, çevirmen, sözde çeviri metninde dünya edebiyatı çerçevesinde saygın olarak kabul edilmiş olan edebi şahsiyetlere (Shakespeare, Dante, Wordsworth gibi), yine hekesçe bilinen Yunan tanrılarına (Baküs), edebi eser kahramanlarına (Madam Bovary, Elektra gibi) doğrudan kendileri için veya metiniçi karakterlerin fiziki yapıları veya kişiliklerini benzetme yoluyla çarpıcı bir şekilde anlatmak için gönderme yapmaktadır.

Bu sözcükler içinde aslı İngilizce olanlar (Shakespeare, Wordsworth) veya metinde farklı bir batı kültürü bağlamında kullanıldığı halde sözcük olarak İngilizce de bulunurlar (Beatrice) İngilizce yazım dizgesinde yazıldıkları şekilde bırakılmışlardır. Kökeni Anglo-Sakson kültürü olmayan diğer Batı kültürü kaynaklı sözcükler ise (Elektra, Anna Karanina vb.) Türkçe yazım dizgesinin belirlediği şekilde yazılmışlardır.

Özgün metin okur tarafından bilindiği ama erek dizge okur tarafından bilinmeyeceği varsayılan *Stage Door* adlı oyunun özgün adı ve çevirisi yanyana yazılmıştır.

Kısaca çevirmen, Anglo-Sakson ve geniş anlamda Batı kültürü kaynaklı edebiyatçılar, eserler ve kurmaca metin kahramanlarına gönderme yaparak ve Anglo-Sakson kökenli olanları kaynak dilde oldukları şekilde bırakarak kaynak metnin dünyasını değiştirmemektedir.

2.2.2.2. Deyişler

Ludlow kızları	s. 10
----------------	-------

Tanrı rahatlık versin	s. 153
(kızın) yüzü (baştan aşağı) göz kesilmişti	s. 14
ters Samson	s. 83
taze yüzlü Apollon	s. 102

Listede verilen anlatımlar okura çok şey ifade etmekle beraber ilk anda yerli olmayan bir dizgede kullanılabilen anlatımları anımsatmaktadır. Erek dilde işlek kalıplar olarak ele alamayacağımız bu anlatımların gerçekte varolduğu düşünülen kaynak metin kalıplarıyla biçimsel eşdeğerlik ilişkisi içinde olduğu düşünülebilir. Sözdeçeviri metinde yaygın olarak olmasa bile raslanabilen bu gibi kullanımlar da okuru sözde kaynak metnin dünyasına götürmektedir.

2.2.3. Sözdizimi düzgüsü

Sözdeçeviri metin, sözdizimi düzleminde, son derece akıcı bir dille yazılmıştır. Ancak, metinde, metnin çeviri olabileceğini düşündüren kaynak metin çıkışlı sözdizimi yapılarına raslanabilmektedir. Örneğin:

İki kız vazolar ¹¹ dolduracak çiçek ve yapraklar almak
için kış bahçesine giderlerken... s.106

Şimdi Mr. Ludlow'a aldırın kim? s. 95

Hem zaten adam yüzdeyüz sersem biridir. s. 13

Çünkü eleştirici bir zekası ve hiç kimsenin fikirlerine
benzemeyen fikirleri vardır. s. 15

Hiçbir zaman yiyemiyor mu? s. 95

Yukarıda verilen tümceleri kullandıkları bağlam dışında incelemenin güçlükleri aşıkardır. Ancak, bu tümcelerin her biri değişik yönleriyle erek dizge sözdizimi yapılarında yer yer kopmuş izlenimi vermektedirler: Örn: 1. tümcede /yapraklar/ sözcüğündeki çoğul eki /-lEr/ (/vazolar/ sözcüğünün dizgi hatası olarak yalın halde yazıldığını düşündüğüm için burada konu etmiyorum. [bkz. dipnot 11]); 2. tümcede /şimdi/ sözcüğünün böyle bir yapı içinde kullanılması; 3. ve 4. tümcelerdeki sürerli koşaç eki /-dIr/; 5. tümcede /hiçbir zaman/ sözcüğünün bu yapı içinde kullanılması.

2.2.4. Anlambirim düzgüsü

Romandaki karakterlerin tasvirleri anlambirim düzgüsü başlığı altında bir alt örgü oluşturmaktadır. Romanda gözlemlediğimiz bazı anlam aktarımları da bu başlık altında incelenebilir.

2.2.4.1. Karakter tasvirleri

Mariana Dunn

Uzun boylu bir kızdı. ... Gür ve kızıl saçlarını başının arkasına toplamıştı. ... Ve bütün bunların yanında üzeri sırma çil serpintili, yukarı kalkık, minicik bir burnu vardı ki... s.11,12

Gabriel Samson

... uzun sırım gibi yapısı, ... ve soğuk, sert bakan gri mavi gözleriyle... s. 19

Hindley Bell

O iri mavi gözlerinin ... s. 122

Lelia Baker

Hani sarı saçlı, yeşil gözlü bir şey. s. 162

Yukarıdaki alıntudan anlaşılacağı gibi, sözdeçevirmen sözdeçeviri metninde kahramanlıklarını uzun boylu, sarı/kızıl saçlı, mavi/yeşil/gri gözlü, çilli küçük burunlu Batı toplumu insanlarından seçmiştir. Kahramanlarının fiziki yapılarını sözdeçevirisinde hiçbir şekilde yerleştirmemiştir.

2.2.4.2. Anlam aktarmaları

Çevirmen, sözdeçevirisinde sözde kaynak metinde bulunan anlam aktarmalarını aynen almıştır.

... Derken Gabriel'in gözleri tanıdık bir isme takıldı:

Gümüş çingirakların şingirtısına benzeyen bir ad.

Ve gene gümüş çingirakların şingirtısı gibi tatlı bir ses:

- Efendim! diye yavaşça cevap verdi.

Gabriel Samson başını kaldırdı ve Hindley Bell'in güzelliği içine bıçak gibi saplandı.

...

Gümüş çingiraklar değil ... Gabriel Samson'un beyninde bir tehlike çanı çaldı, ... s. 16, 17

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi çevirmen, kaynak dildeki bir ismin (Bell) anlamını (Bell-çingirak) roman kahramanının betimlenmesindeki çıkış noktası olarak almış ve bu anlam çerçevesinde değişik değişmeceler kullanarak bir dizi imgelem yaratmıştır. Bunu yaparken, erek metin okuruna kaynak metinde anahtar olarak kullandığı varsayılan bir sözcükle (Bell) aynen kaynak dilde olduğu şekilde hitap etmiştir. Erek dizge okuruna hitap edebilmek için herhangi bir açıklama yapmamıştır. Metnin bütününde gözlemlenen çeviri yöntemi doğrultusunda ise

çevirmen özel isim konusunda yerleştirmeye gitmesi zaten beklenmemektedir. Bu şekilde özgün metinde görülen anlam aktarması erek metinde İngilizce bir sözcüğü temel alıp, Türkçe olarak devam etmektedir.

3. Özet ve Sonuç

Nihal Yeğınobalı'nın 1988 yılında okurlarına yaptığı açıklamayla Genç Kızlar romanının çeviri olmayıp Yeğınobalı'nın özgün bir eseri olduğu anlaşılmıştır. Metnin özgün bir çalışma olarak değil de çeviri olarak tanıtılması ve bu durumun uzun yıllar açıklanmaması, sözkonusu yıllarda erek yazın dizgesinde özgün yazın/çeviri yazın bağlamında belirlenmiş ve benimsenmiş bir takım normlar ve kısıtlamalar çerçevesinde incelenebilir. Söz konusu normlar ve kısıtlamalar erek toplumdaki "saygın olarak kabul edilen" öğeler doğrultusunda işlerlik kazanmıştır. "Saygınlık" durumunu belirleyen toplum kesitleri toplumun en küçük birimi olarak ele alınan aileden tutun da sözgelimi, yayınevlerine, eğitim kurumlarına hatta kitap tanıtım yazarları ve eleştirmenlere ve tabii yazın ideolojisini belirleyen egemen güçlere kadar geniş bir yay içinde ele alınabilir¹².

Yeğınobalı'nın yapıtını okura çeviri olarak sunması da bir genç kız tarafından yazılan ve konusu aşk ve cinsellik olan böyle bir romanın hem yayınevi hem de okur tarafından tepkiyle karşılanacağı endişesidir. (Bkz.2.1) Oysa ki, aynı metin çeviri olarak tanıtıldığında sorun bir ölçüde halledilmektedir. Başka bir deyişle, saygın yazın dizgesinde yeri olmayan yapıtlar çeviri yoluyla erek dizgeye girebilmektedirler. Sözdeçevirmenin *Genç Kızlar*'ın sözdeçeviri olmasına ilişkin yaptığı açıklamalar bize eserin yazıldığı yıllardaki çeviri yazın/örgü yazın dizgeleri hakkında oldukça aydınlatıcı bilgi vermektedir sanıyorum.

Çeviri süreci normlarını incelediğimizde ise yazarın sözdeçevirisinde tamamen kaynak odaklı bir yaklaşım izlediğini görmekteyiz. Yani yazar, metinde kaynak öğelerini önplana çıkartmıştır. Bu da bize yazarın amacını kaynak metne olabildiğince yakın yeterli bir çeviri yapmak olduğunu göstermektedir. Ancak, sözkonusu metnin çeviri olmadığını bugün artık bilmekteyiz. Bununla beraber, yukarıda sözü edilen nedenle okura çeviri olarak sunulan bu yapıt, yine yayımlandığı yıllarda benimsenen ve saygın olarak kabul edilen çeviri yöntemleri hakkında bize fikir vermektedir. Sözdeçevirmenin metne çeviri ruhu verebilmek için zihninde adeta bir özgün metin yarattığı metinde kullanılan öğelerden anlaşılmaktadır. Sözdeçeviri metinde erek dizgede saygın olarak kabul edilen çeviriler için benimsenen yöntem saygın olarak kabul edilebilecek bir çeviri örnekçesi çerçevesinde örgülenmiştir.

Her ne kadar bu çalışma *Genç Kızlar* romanıyla sınırlı ise de, bu çalışmada elde edilen sonuçların öncelikle Yeğınobalı'nın diğer çevirileriyle, ayrıca aynı dönemde yapılan diğer çevirilerle ve hatta Yeğınobalı'nın yazdığı özgün yapıtlar ve aynı dönemde aynı konuda üretilen diğer yapıtlarla karşılaştırılması kuşkusuz o dönemin çeviri dizgesi ve o çeviri dizgesinin daha geniş yazın dizgesi içindeki yeri hakkında bize çok daha sağlıklı fikir verecektir.

Kısaca, çeviri olmadığı kesin olarak saptansa bile, sözdeçeviriler üzerinde yapılan betimleyici çalışmalar, metnin üretildiği dönemde benimsenmiş normlar ve kısıtlamaları gün ışığına çıkarmada çok yararlı olabilmektedir. Bu gibi çalışmalarda elde edilecek neticelerin öncelikle çeviri kuramına büyük katkıda bulunacağı kesindir. Güçlü bir kuramın ise bir bilim dalı olan ÇEVİRİBİLİM' i güçlendirmedeki önemli rolü hiç kuşkusuz yadsınamaz.

NOTLAR

1. Eski ve kısmi kuramlar ile yeni kuram arasındaki farklar için bkz. Bengi, 1988.
2. "Çeviri"nin neden bir bilim dalı olarak ele alınabileceği bir başka çalışmada ayrıntılı olarak tartışılacaktır.
3. Süreç öncesi normlar için Bkz. Toury, 1980:53-54; 123-127.
4. Süreç normları için Bkz. Toury, 1980:54; 127-135.
5. "Metinbirim" sözcüğü yazın metinlerinde, metnin yazın özelliklerini oluşturmada işlevi olan dil öğeleri için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise, sözkonusu sözdeçeviri metnin çeviri olarak alınmasında işlevi olan birimleri "metinbirim" denilmektedir. Bu nokta 2.2.' de de belirtilmektedir.
6. *Genç Kızlar* romanı ayrıca *Vatan* gazetesinde tefrika edilmiştir. Bu konuda bilgi için bkz. Bengi, 1989.
7. Sözkonusu bu ilk baskı sözdeçeviriye kaynak olan sözde özgün metin ve yazar hakkında bilgi içeren tek baskıdır.
8. Yeğınobalı *Genç Kızlar*'ın özgün bir çalışma olduğunu, roman *Vatan* gazetesinde tefrika edilirken çok küçük bir yazıyla açıklamıştır ama bu yazı her nedense okur tarafından dikkate alınmamış ve bu konu kamuoyu yaratmamıştır. Yeğınobalı'nın açıklamaları için bkz. Bengi, 1989.
9. Bu konuda Leech 1973:9-12'de ayrıntılı bilgi verilmektedir. Özet bilgi ve Türk şiirinden örnekler için bkz. Bengi, 1983:20-21;43-48.
10. Metinîçi kişi ve yer adları "Kayıt Düzgüsü" başlığı altında 2.2.1.'de incelenmiştir.
11. 12. baskıda /vazolar/ olarak çıkan sözcük 16. baskıda /vazoları/ olarak değiştirilmiştir. Durum dizgi hatası olarak açıklanabilir. Bu nedenle ele alınmamıştır.
12. Yazın ve yazın çevirileri şekillendiren denetim unsurları için bkz. Lefevere, 1985.

KAYNAKÇA

- Bengi, Işın (1983). "A Linguistic Approach to Poetry for Advanced TFL Classes", İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi (yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- _____ (1988). "Çeviri Bir Süreçtir. Ya Çeviribilim?" *Boğaziçi Üniversitesi Yazın Çevirisi Seminerinde sunulan bildiri*, 12-13 Mayıs.

- _____ (1989). "Nihal Yeğinoğlu ile *Genç Kızlar* üzerine Yapılan Bir Söyleşi" (Bu çalışma için yapılmıştır).
- Ersoy, Tarık (1988). "Utandığım için Açıklayamadım", *Cumhuriyet*, 5 Haziran, s.5.
- Ewing, Vincent (1950). *Genç Kızlar*, Çev. Nihal Yeğinoğlu. Türkiye Basımevi , Yıldız Romanları. (1. Baskı)
- _____ *Genç Kızlar*, Çev. Nihal Yeğinoğlu. Alın Kitaplar Basımevi. (12 Baskı)
- Leech, Geoffrey, N. (1973). *A Linguistic Guide to English Poetry*. London: Longman.
- Lefevere, Andre (1985). "Why Waste Our Time on Rewrites? The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm", T.Hermans (Haz.) içinde, *The Manipulation of Literature*, London-Sydney: Croom Helm. 215-243.
- Toury, Gideon (1980). *In Search of a Theory of Translation*, Tel Aviv: Theo Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- _____ (1984). "Translation, literary translation and pseudotranslation", *Comparative Criticism*, Vol.6.